

Początki prawa regulującego możliwość asystowania diakona przy zawarciu małżeństwa w zwykłych warunkach

KS. TOMASZ JAKUBIAK

Papieski Wydział Teologiczny – Collegium Joanneum
Warszawa

Od wejścia w życie norm zamieszczonych w dekrete *Tametsi* z 1653 r. – uchwalonego w czasie Soboru Trydenckiego – ważne można było zawrzeć małżeństwo jedynie w obecności proboszcza albo innego kapłana (za zgodą samego proboszcza albo biskupa ordynariusza) oraz dwóch albo trzech świadków¹. Późniejsze ustawodawstwo, nawiązując do tejsze normy, także zezwalało na zawarcie małżeństw w zwykłych warunkach jedynie w obecności kapłanów². Zasada wyrażona przez ojców soborowych w połowie XVII w. obowiązywała czterysta lat później – aż do promulgacji Kodeksu prawa kanonicznego z 1917 r. Wtedy to najwyższy ustawodawca w kan. 1094 potwierdził, że „tylko te małżeństwa są ważne, które zawiera się w obecności proboszcza lub miejscowego ordynariusza, albo kapłana przez jednego z nich delegowanego i przynajmniej dwóch świadków; jednak według reguł wyrażonych w kanonach następujących i z zachowaniem wyjątków, o których mowa w kanonach 1098 i 1099”³. Z lektury przywoła-

¹ Por. Sobór Trydencki, *Sesja 24*, 11 XI 1563, w: A. Baron, H. Pietras (oprac.), *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst grecki, łaciński, polski*, t. 4, Kraków 2005, s. 723.

² Przez „zwykłe” warunki rozumiem sytuację, gdy małżeństwo jest zawierane w zwyczajnej formie; por. T. Jakubiak, *Nadzwyczajna forma zawarcia małżeństwa według Kodeksu prawa kanonicznego z 1917 i 1983 roku*, „*Ius Matrimoniale*” 2014 nr 2, s. 43-47.

³ Cyt. *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus. Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus. Praefatione, fontium annotatione et indice analytico-alphabetico ab E.mo Petro Card. Gasparri auctus*, Romae 1936 (dalej: KPK 1917). Tłumaczenie na język polski za: S. Biskupski, *Prawo małżeńskie Kościoła rzymskokatolickiego*, t. 1, Warszawa 1956.

nych ustaw kościelnych dostrzec można, że nie przewidywano możliwości błogosławienia małżeństw przez diakonów. Na zmiany w tej materii trzeba było czekać do II Soboru Watykańskiego.

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie ewolucji prawa powszechnego i partykularnego polskiego regulującego możliwość asystowania diakonów przy zawarciu małżeństwa aż do promulgacji Kodeksu prawa kanonicznego przez papieża Jana Pawła II w 1983 r.

1. Ustawodawstwo najwyższego prawodawcy

Zmiany w prawie powszechnym regulującym możliwość błogosławienia związków w Kościele łacińskim przez diakonów przyniosło odnowione spojrzenie na tenże stopień święceń, jakie miało miejsce w czasie obrad II Soboru Watykańskiego. Zgodnie z konstytucją *Lumen gentium* zadaniem diakona było m.in – stosownie do tego, co mu wyznaczyła kompetentna władza – asystowanie i błogosławienie w imieniu Kościoła związków małżeńskich⁴ („Diaconi est, prout ei a competenti auctoritate assignatum fuerit, /.../ matrimonio Ecclesiae nomine adsistere et benedicere...⁵) Według Counce’a, ojcowie soborowi, mówiąc o uprawnieniu diakona, nie dodali żadnego ograniczenia okoliczności związanych ze sprawowaniem obrzędu; takiego, jak chociażby obecność prezbitera, od której uzależniona by miała być posługa diakona⁶. Opisując uprawnienia diakonów w kontekście „posługi liturgii, słowa i miłości”, ojcowie soborowi wyrazili wolę przywrócenie w przyszłości diakonatu stałego – jako właściwego i trwałego stopienia hierarchicznego. Z lektury normy 29 Konstytucji dogmatycznej o Kościele wynika jednoznacznie, że uprawnienia przyznane diakonom w konstytucji dotyczą zarówno diakonów przygotowujących się do przyjęcia święceń w stopniu prezbiteratu, jak i mających być w przyszłości święconych diakonów stałych.

Na marginesie należy zauważyć, że numer 29 Konstytucji dogmatycznej o Kościele został wiernie zacytowany we Wprowadzeniu teologicznym i pastoralnym rozdziału III – zatytułowanego Święcenia diakonów – wydania drugiego wzorcowego Obrzędów święceń biskupa, prezbiterów i dia-

⁴ Por. Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen Gentium”*, 21 XI 1964, nr 29, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 1967, s. 135-136.

⁵ Cyt. Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Constitutio dogmatica de Ecclesia „Lumen Gentium”*, 21 XI 1964, nr 29, *Acta Apostolicae Sedis. Commentarium Officiale*, Typis Polyglottis Vaticanis 1965 nr 57, s. 36 (dalej: AAS)..

⁶ Por. P. D. Counce, *Canon 1108: Deacon Assisting at a Marriage During Mass*, w: F. S. Pedone, P. D. Counce (red.), *Roman Replies and CLSA Advisory Opinions 2006*, s. 68.

konów⁷. Stało się tak mimo stwierdzenia Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, zamieszczonego w dekrete z 29 czerwca 1989 r., że „drugie wydanie zostało uzupełnione, na wzór innych ksiąg liturgicznych, wprowadzeniem, jasno przedstawiającym naukę o sakramencie święceń...”⁸ Dekret nie zawiera wzmianki o tym, że Kongregacja działała na podstawie specjalnego zlecenia papieża. *Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów* zostały zatwierdzone przez Jana Pawła II. Odwołanie się do starego prawa w aktualnie obowiązującym obrzędzie święceń domaga się zatem zapoznania się z tradycją kanoniczną (por. kan. 6§2 KPK 1983).

Półtora roku od podpisania konstytucji *Lumen gentium* papież Pius VI wydał motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem* ustalające normy ogólne dla przywróconego w Kościele stałego diakonatu⁹. W numerze V.22.4 wspomnianego dokumentu zamieszczona została następująca norma: „Zgodnie ze wspomnianą Konstytucją Soboru Watykańskiego II [*Lumen gentium* – przyp. własny], do diakona należy, o ile zleci mu to ordynariusz miejsca, tam gdzie nie ma kapłana asystowanie i błogosławienie małżeństwa w imieniu Kościoła na podstawie delegacji biskupa lub proboszcza, z zachowaniem innych wymogów nakazanych w KPK (kan. 1095§2, 1096 KPK 1917) oraz z zachowaniem mocy kan. 1098 KPK 1917, gdzie to, co mówi się o kapłanie, należy rozumieć o diakonie”¹⁰ („Secundum memoratam Concilii Vaticani II Constitutionem, diaconi est, quatenus loci Ordinarius haec ipsa expedienda commiserit: 4) ubi sacerdos deest, Eccle-

⁷ Por. *Pontyfikał Rzymski odnowiony zgodnie z postanowieniem Świętego Soboru Powszechnego Watykańskiego II wydany z upoważnienia papieża Pawła VI poprawiony staraniem papieża Jana Pawła II. Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów*, Katowice 1999², nr 174, s. 118 (dalej: *Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów*); Pontificale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II renovatum auctoritate Pauli PP. VI Editum Ioannis Pauli PP. II cura Recognitum, *De ordinatione episcopi, presbyterorum et diaconorum*, editio typica altera, Typis polyglottis Vaticanis 1990, nr 174, s. 100 (dalej: *De ordinatione episcopi, presbyterorum et diaconorum*).

⁸ Cyt. Kongregacja Kultu Bożego i dyscypliny Sakramentów, *Dekret*, Prot. CD 145/892, 9 VI 1989, w: *Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów*, s. 5.

⁹ Por. Paulus VI, motu proprio *Generales normae de diaconatu permanenti in Ecclesia Latina restituendo feruntur Sacrum diaconatus ordinem*, 18 VI 1967, AAS 1967 nr 59, s. 697-704.

¹⁰ Cyt. Paweł VI, *Motu proprio „Sacrum diaconatus ordinem” ustalające normy ogólne dla przywróconego w Kościele łacińskim stałego diakonatu*, 18 VI 1967, nr V.22.4, w: E. Szafrowski (zebr. i tłum.), *Posoborowe prawodawstwo kościelne (dokumenty prawno-liturgiczne)*, t. I, z. 1, nr 492, Warszawa 1968, s. 229.

siae nomine matrimoniis celebrandis assistere et benedicere ex delegatione episcopi vel parochi, ceteris servatis, quae in C. I. C. iubentur atque firmo manente can. 1098, ubi quae de sacerdote dicuntur, ea de diacono etiam sunt intellegenda”¹¹.

W odróżnieniu od *Lumen gentium* motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem* przewidywało istotne ograniczenie w wykonywaniu posługi przez diakonów. Było ono uzależnione od obecności w czasie ceremonii innego prezbitera. Wtedy to posługa kapłańska była bardziej preferowana niż posługa diakona. Zdaniem Counce’a, preferencja ta jest wynikiem natury i misji sakramentalnej kapłana, który jawi się w strukturze Kościoła jako znak absolutnego priorytetu i łaski darmo danej Kościołowi przez zmarłego Chrystusa¹².

W obydwu dokumentach zostały użyte odmienne terminy określające „zezwolenie – wyznaczenie” diakona do błogosławienia małżeństw oraz „podmiot udzielający owo zlecenie”. Podczas gdy w *Lumen gentium* ustawodawca stwierdził, że diakon jest „wyznaczony” przez „kompetentną władzę” („Diaconi est, prout ei a competenti auctoritate assignatum fuerit”¹³) – bez określenia osoby dokonującej owego wyznaczenia – w motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem* zezwolenia dokonywał ordynariusz miejsca („quatenus loci Ordinarius haec ipsa expedienda commiserit”¹⁴).

Interesującego ograniczenia dokonał ustawodawca, wskazując osobę, która mogła udzielić diakonowi delegacji. Podczas gdy w kan. 1095 §2 KPK 1917 prawodawca zaznaczył, że delegacji kapłanowi może udzielić proboszcz i miejscowy ordynariusz (w granicy swojego terytorium), to w *Sacrum diaconatus ordinem* uznał, że delegować diakona może oprócz proboszcza biskup. Zmiana ta jest również skutkiem ustaleń II Soboru Watykańskiego. Wcześniej, w myśl kodeksu Pio-Benedyktynskiego, termin „biskup” oznaczał: następcę apostoła, z ustanowienia Bożego przełożonego Kościoła, którym rządzi z władzą zwyczajną pod powagą biskupa Rzymskiego¹⁵. Od promulgacji *Dekretu o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele* i motu proprio *De Episcoporum muneribus* należy uznać, że

¹¹ Cyt. Paulus VI, *Sacrum diaconatus ordinem*, nr V.22.4, s. 702.

¹² Por. P. D. Counce, *Canon 1108: Deacon Assisting at a Marriage During Mass*, w: F. S. Pedone, P. D. Counce (red.), *Roman Replies and CLSA Advisory Opinions 2006*. s. 68-69; Ioannes Paulus II, *Adhortatio Apostolica Postsynodalis „Pastores dabo vobis”*, nr 16, 25 III 1992, AAS 1992 nr 84, s. 682.

¹³ Według J. Sondel, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 1997, s. 86: *Assignatus –a –um*: „wyznaczony”, „określony”.

¹⁴ *Tamże*, s. 177: *Committo, -misi, -missum*: „zdać”, „poruczyć”, „przekazać”, „powierzyć”, „przeznaczyć”, „zezwoić”, „dopuszczyć”.

¹⁵ Por. KPK 1917, kan. 329§1.

Paweł VI, mówiąc o delegowaniu diakonów przez biskupów, miał na myśli „biskupów diecezjalnych” oraz tych, którzy są z nimi zrównani w prawie¹⁶. Nie zagłębiając się w niuanse, można stwierdzić, że władza jurysdykcyjna w zakresie delegowania diakona do asystowania przy zawarciu małżeństwa przez ordynariusza miejsca i biskupa diecezjalnego była podobna.

Możliwość asystowania diakonów przy zawieraniu związków małżeńskich została uwzględniona w kolejnych dokumentach Stolicy Apostolskiej. 31 marca 1970 r. w motu proprio *Matrimonia mixta* dla Kościoła łacińskiego papież Paweł VI, stwierdzając, że zabronione jest zawieranie małżeństwa mieszanego przed kapłanem lub diakonem katolickim i ministrem akatolickim w ten sposób, że każdy wykonuje równocześnie swój obrzęd, potwierdził tym samym przyznane diakonom przez ojców II Soboru Watykańskiego prawo do bycia świadkiem urzędowym przy zawieraniu małżeństwa¹⁷.

2. Autentyczna interpretacja prawa

Nowo ogłoszone normy zezwalające na asystowanie diakonów przy zawarciu małżeństwa nastroczały trudności interpretacyjne. Usunąć je miały odpowiedzi Papieskiej Komisji Interpretacji Dekretów II Soboru Watykańskiego¹⁸, które miały walor autentycznej wykładni prawa soborowego¹⁹.

Wątpliwości związane z omawianą materią po raz pierwszy rozwiązane zostały 26 marca 1968 r. Wtedy to papież Paweł VI zatwierdził odpowiedź Papieskiej Komisji Interpretacji Dekretów II Soboru Watykańskiego, w której zostało potwierdzone, że funkcje wyliczone w *Konstytucji dogmatycznej o Kościele* nr 29 oraz motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem* nr V.22, przysługują zarówno diakonom stałym, jak i przygotowującym się do kapłaństwa²⁰. Odpowiedź komisji była związana z prośbą arcybiskupa

¹⁶ Por. Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Decretum de Pastoralis Episcoporum Munere in Ecclesia „Christus Dominus”*, nr 15, 28 X 1965, AAS 1966 nr 58, s. 683; cyt. za: Sobór Watykański II, *Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele*, nr 15, 28 X 1965, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, s. 242; Paulus VI, *Motu proprio Normae Episcopis impertiuntur ad facultatem dispensandi spectantes „De Episcoporum muneribus”*, nr III, 15 VI 1966, AAS 1966 nr 58, s. 468-469.

¹⁷ Por. tenże, *Motu proprio Normae de matrimoniis mixtis „Matrimonia Mixta”*, nr 13, 31 III 1970, AAS 1970 nr 62, s. 262.

¹⁸ Por. tenże, *Motu proprio Commissiones quaedam postconciliares constituuntur „Finis Concilio”*, nr 5, 3 I 1966, AAS 1966 nr 58, s. 38-39.

¹⁹ Por. KPK 1917, kan. 17§2; E. Szafrowski, *Prawo kanoniczne w okresie odnowy soborowej*, t. 1, Warszawa 1976, s. 115.

²⁰ Por. Pontificia Commissio Decretis Concilii Vaticani II Interpretandis, *Responsa ad proposita dubia*, 26 III 1968, AAS 1968 nr 60, s. 363; cyt. za:

Freiburga w Breisgau (Niemcy) – skierowaną do Ojca Świętego w styczniu 1968 r. – o udzielenie diakonowi Archidiecezji Freiburg koniecznego upoważnienia do tego, by ten mógł w okresie poprzedzającym przyjęcie święceń prezbiteratu korzystać z władzy wymienionej w konstytucji *Lumen gentium*, nr 29, nie wyłączając błogosławienia małżeństw. Z odpowiedzi prywatnej udzielonej wspomnianemu arcybiskupowi przez sekretarza stanu, kard. Cicognani, informującej o rozstrzygnięciu Papieskiej Komisji Interpretacji Dekretów II Soboru Watykańskiego, dowiadujemy się, że jeśli chodzi o małżeństwa zawarte na terenie diecezji Freiburg oraz sufraganii Rottenburg wobec diakona przed publikacją listu apostolskiego *Sacrum diaconatus ordinem* – wspomniane małżeństwa należy uznać za ważne zawarte ze względu na możliwość uzupełnienia władzy w przypadku błędu powszechnego. Sekretarz stanu przypomniał również, że jeśli sanacja wspomnianych małżeństw jest konieczna, zgodnie z prawem, oraz jeśli tak uważają biskupi Freiburg i Rottenburg, to papież może uzdrowić w związku wspomniane małżeństwa²¹.

Odpowiedź Sekretariatu Stanu, nawiązująca do tekstu Papieskiej Komisji z 26 marca 1968 r. – potwierdzającego możliwość aplikacji normy V.22.4 motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem* do uprawnień diakonów przygotowujących się do przyjęcia święceń w stopniu prezbiteratu – jest o tyle istotna, że określa sposób udzielenia uprawnienia jakimkolwiek diakonom do asystowania przy zawarciu małżeństwa, podczas gdy takich szczegółowych norm brakowało w nr 29 konstytucji *Lumen gentium*. Ponadto dokument potwierdza możliwość ważnego asystowania przy zawarciu małżeństwa diakonów przygotowujący się do przyjęcia święceń prezbiteratu od momentu wejścia w życie soborowej konstytucji. Za słusnością tezy przemawia fakt, że małżeństwa zawarte na terenie diecezji Freiburg oraz sufraganii Rottenburg wobec diakona, przed publikacją listu apostolskiego *Sacrum diaconatus ordinem*, należało uznać za ważne zawarte ze względu na możliwość uzupełnienia władzy w przypadku błędu powszechnego²², który polega na ogólnym fałszywym przekonaniu wśród członków jakiejś

Papieska Komisja Interpretacji Dekretów Soboru Watykańskiego II, *Władza dyspensowania przysługująca diakonowi asystującemu przy zawieraniu małżeństwa*, w: E. Szaftrowski (zebr. i tłum.), *Posoborowe prawodawstwo kościelne (dokumenty prawno-liturgiczne)*, t. II, z. 2, nr 3211, Warszawa 1970, s. 377.

²¹ Por. Sacred Council for Public Affairs of the Church, *Lumen Gentium: Interpretation of n. 29, (Private)*, 21 V 1968, w: J. I. O'Connor (red.), *Canon Law Digest, Officially Published Documents Affecting the Code of Canon Law 1968-1972*, t. 7, Washington 1975, s. 134-135.

²² Por. *tamże*.

społeczności o posiadaniu uprawnienia (jurysdykcji) przez duchownego²³. Zgodnie z kan. 209 KPK 1917, uzupełnienie brakującego uprawnienia nie mogłoby mieć miejsca w przypadku, gdyby w normalnych warunkach diakon po otrzymaniu delegacji nie mógłby być świadkiem urzędowym. Wątpliwości co do ważności małżeństw zawartych wobec diakona przed publikacją motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem* mogły wynikać z braku szczegółowych norm określających sposób wyznaczenia diakona na świadka urzędowego zawarcia małżeństwa. Wypowiedź Papieskiej Komisji Interpretacji Dekretów II Soboru Watykańskiego pozwoliła usunąć te niejasności. Można przypuszczać, że przed publikacją odpowiedzi komisji ordynariusze zezwalali diakonom na asystowanie przy zawarciu małżeństwa, pomijając najistotniejszy element, jakim jest udzielenie delegacji.

W 1969 r. Papieska Komisja Interpretacji Dekretów II Soboru Watykańskiego wydała bardzo ważne – z punktu widzenia prawa diakona do asystowania przy zawarciu małżeństwa – orzeczenie, że nieprzestrzeganie klauzuli zawartej w nr V.22.4 motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem* („tam gdzie nie ma kapłana”) w zestawieniu z nr 29 konstytucji *Lumen gentium* nie wpływa na ważność delegacji udzielonej diakonowi do asystowania przy zawarciu małżeństwa²⁴.

Rok później komisja stwierdziła, że diakon przydzielony prawnie i na sposób stały do jakiejś parafii może być przyrównany do wikariusza współpracownika (*cooperator*), który na podstawie kan. 1096§1 KPK 1917 może otrzymać w parafii, dla której jest mianowany, ogólną delegację do asystowania przy zawieraniu małżeństwa po myśli kan. 1095§2 KPK 1917²⁵. Jeśli diakon nie został przydzielony prawnie i na sposób stały do określonej parafii, mógł w niej otrzymywać od proboszcza lub ordynariusza miejsca delegację upoważnienia do asystowania przy zawarciu jedynie określonego

²³ Por. F. Bączkiewicz, J. Baron, W. Stawinoga, *Prawo Kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 1, Opole 1957, s. 423-424.

²⁴ Por. Pontificia Commissio Decretis Concilii Vaticani II Interpretandis, *Responsa ad proposita dubia*, 4 IV 1969, AAS 1969 nr 61, s. 348; cyt. za: Papieska Komisja Interpretacji Dekretów Soboru Watykańskiego II, *Władza dyspensowania przysługująca diakonowi asystującemu przy zawieraniu małżeństwa*, w: E. Szafranski (zebr. i tłum.), *Posoborowe prawodawstwo kościelne (dokumenty prawno-liturgiczne)*, t. III, z. 1, nr 4616-4617, Warszawa 1971, s. 59-60.

²⁵ Por. Pontificia Commissio Decretis Concilii Vaticani II Interpretandis, *Responsa ad proposita dubia*, nr I, 19 VII 1970, AAS 1970 nr 62, s. 549; cyt. za: Papieska Komisja Interpretacji Dekretów Soboru Watykańskiego II, *Władza dyspensowania przysługująca diakonowi asystującemu przy zawieraniu małżeństwa*, w: E. Szafranski (zebr. i tłum.), *Posoborowe prawodawstwo kościelne*, t. III, z. 1, nr 4620, s. 549.

związku małżeńskiego. Delegacja powinna być udzielona w sposób wyraźny²⁶. Diakon przyrównany do wikariusza współpracownika po otrzymaniu ogólnej delegacji miał prawo subdelegowania innych kapłanów i diakonów²⁷.

Dnia 13 listopada 1974 r. Papieska Komisja Interpretacji Dekretów II Soboru Watykańskiego pośrednio podjęła temat błogosławienia przez diakona związków małżeńskich. Dykasterii postawiono pytanie: czy i kiedy – zgodnie z kan. 1147§1 KPK 1917²⁸, konstytucją dogmatyczną *Lumen gentium* nr 29 i listem apostołskim *Sacrum Diaconatus Ordinem* nr 22 – diakon może udzielać błogosławieństwa konstytuującego (*constitutivas*) i inwokacyjnego (*invocativas*), oraz administrować sakramentalia. W odpowiedzi komisja stwierdziła, że diakon może udzielać tylko tych błogosławieństw i sprawować te sakramentalia, na które wyraźnie prawo mu zezwala²⁹.

Kolejny dokument Stolicy Apostolskiej – dotyczący pośrednio uprawnień diakonów do asystowania przy zawarciu małżeństwa – stanowiła odpowiedź Papieskiej Komisji Interpretacji Dekretów II Soboru Watykańskiego udzielona na pytanie dotyczące władzy dyspensowania przysługującej diakonowi będącemu świadkiem urzędowym zawarcia małżeństwa. W odpowiedzi zatwierdzonej przez papieża Jana Pawła II 21 grudnia 1979 r. komisja stwierdziła, że diakon – podobnie jak kapłan, asystujący przy zawieraniu małżeństwa w imieniu Kościoła na podstawie władzy delegowanej – może w tych samych okolicznościach, o których mowa w kan. 1044 KPK 1917, dyspensować od przeszkód małżeńskich³⁰. Biorąc pod uwagę okoliczności wskazane przez ustawodawcę w kan. 1044 KPK 1917 oraz kan. 1043 KPK 1917 – do którego odsyłał prawodawca – diakon mógł dyspensować od wszystkich i poszczególnych przeszkód prawa kościelnego, czy to publicznych, czy tajnych, nawet wielokrotnych, z wyjątkiem przeszkód pochodzących ze święceń kapłańskich i z powinowactwa w linii prostej, po

²⁶ Por. KPK 1917, kan. 1095-1096.

²⁷ Por. Pontificia Commissio ad Codicis Canones Authentice Interpretandos, *Responsa ad proposita dubia*, nr IV, 28 XII 1927, AAS 1928 nr 20, s. 61-62.

²⁸ Kan. 1147§1 KPK 1917: „Consecrationes nemo qui caractere episcopali careat, valide peragere potest, nisi vel iure vel apostolico indulto id ei permittatur”.

²⁹ Por. Pontificia Commissio Decretis Concilii Vaticani II Interpretandis, *Responsa ad proposita dubia*, 13 XI 1974, AAS 1974 nr 66, s. 667.

³⁰ Por. Pontificia Commissio Decretis Concilii Vaticani II Interpretandis, *Responsa ad proposita dubia* nr II, 21 XII 1979, AAS 1980 nr 72, s. 105; cyt. za: Papieska Komisja Interpretacji Dekretów Soboru Watykańskiego II, *Władza dyspensowania przysługująca diakonowi asystującemu przy zawieraniu małżeństwa*, w: E. Szafronowski (zebr. i tłum.), *Posoborowe prawodawstwo kościelne (dokumenty prawnoliturgiczne)*, t. XII, z. 2, nr 24366, Warszawa 1983, s. 377.

dopełnieniu małżeństwa. Przyczyną, dla której udzielona mogła być w tych warunkach dyspensa, było uspokojenie sumienia oraz ewentualne uprawnienie potomstwa³¹. Zgodnie z przywołanymi normami, diakon mógł skorzystać z przyznanej mu władzy dopiero wtedy, gdy nie można było udać się do ordynariusza, w grożącym niebezpieczeństwie śmierci. Udzielając dyspensy, należało zapobiec możliwemu zgrzeszeniu.

Przez niemożliwość odniesienia się do ordynariusza miejsca należało rozumieć sytuację, w której kontakt z nim jest możliwy jedynie za pośrednictwem telegramu bądź przez telefon³². Niebezpieczeństwo śmierci (*periculo mortis*) to stan, w którym istnieje uzasadniona możliwość, że śmierć w najbliższym czasie nastąpi, chociaż nie jest to zupełnie pewne. Odróżnić trzeba niebezpieczeństwo śmierci od agonii (*articulo mortis*), gdy śmierć jest prawie pewna³³. Przyczynami powodującymi wspomniane zagrożenie były m.in.: choroba, wypadek samochodowy, poważna awaria w czasie podróży lotniczej lub morskiej, powódź, trzęsienie ziemi, bombardowanie, udział w akcji frontowej³⁴, wyrok śmierci³⁵.

Podsumowując tę część rozważań, należy zauważyć, że Papieska Komisja Interpretacji Dekretów II Soboru Watykańskiego, która została powołana przez papieża Pawła VI do właściwej interpretacji prawa soborowego, analizując nr 29 konstytucji *Lumen gentium*, zestawiała go niejednokrotnie z nr V.22 motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem*. Dzieje się tak dlatego, że wydanie norm w motu proprio miało na celu dostosowanie ówczesnie obowiązującej dyscypliny do wskazań II Soboru Watykańskiego oraz ustalenie warunków, dzięki którym zostałyby zorganizowane posługiwanie diakońskie³⁶. Numer V.22.4 *Sacrum diaconatus ordinem* należało interpretować w duchu nr 29 konstytucji *Lumen gentium*.

3. Rytuały

Dnia 16 czerwca 1968 r. papież Paweł VI konstytucją apostolską *Pontificalis Romani* zatwierdził nowe obrzędy święceń diakona, prezbite-

³¹ Por. S. Biskupski, *Prawo małżeńskie Kościoła rzymskokatolickiego*, t. 1, s. 117-122.

³² Por. Pontificia Commissio ad Codicis Canones Authentice Interpretandos, *Responsa ad proposita dubia*, nr 5, 12 XI 1922, AAS 1922 nr 14, s. 662.

³³ Cyt. T. Jakubiak, *Nadzwyczajna forma zawarcia małżeństwa według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 i 1983 r.*, s. 54.

³⁴ Por. M. A. Żurowski, *Kanoniczne prawo małżeńskie okresu posoborowego*, Katowice 1976, s. 337.

³⁵ Por. F. Bączkowicz, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 2, Opole 1958, s. 293.

³⁶ Por. Paulus VI, *Sacrum diaconatus ordinem*, s. 698.

ra i biskupa³⁷. W pouczeniu przewidzianym do odczytania przez biskupa w czasie obrzędu święceń diakonatu znalazło się następujące zdanie: „Praeterae, secundum mandatum Episcopi (...), matrimonio assistere illudque benedicere”³⁸. Na uwagę zasługuje fakt, że w wydaniu drugim wzorcowym *Obrzędów święceń* z 1990 r. zdanie to zostało powtórzone³⁹. W nr 199 czytamy: „Na polecenie biskupa będą mogli (...) asystować przy zawieraniu związków małżeńskich oraz je błogosławić”⁴⁰.

W odróżnieniu od *Lumen gentium* i *Sacrum diaconatus ordinem* pouczenie z obrzędów święceń zawierało nowy termin – *mandatum*⁴¹ w miejsce *assignatus* i *committo*. Zamiast „kompetentnej władzy” i „ordynariusza miejsca” umocowania do asystowania przy zawarciu małżeństwa udzielał diakonowi biskup. Choć pouczenie nie precyzuje, o którego biskupa chodzi, to z kontekstu wynika jednoznacznie, że chodzi o biskupa diecezjalnego. Świadczą o tym następujące słowa: „Umocnieni darem Ducha Świętego, będą pomagać biskupowi i jego prezbiterom...”⁴² („Spiritus Sancti dono roborati, Episcopo eiusque presbyterio adiumentum praestabunt...”)⁴³. Użycie takiej terminologii nie jest przypadkowe, bowiem ojcowie soborowi w konstytucji o liturgii stwierdzili: „Obrzęd święceń należy krytycznie opracować i co do ceremonii, i co do tekstów”⁴⁴. Tekst pouczenia – który szafarz święceń może odczytać, bądź opowiedzieć własnymi słowami – wyraża naukę II Soboru Watykańskiego o tym, że od biskupów (biskupów diecezjalnych – przypis własny) są zależni w wykonywaniu swej władzy kapłani, jak też diakoni, którzy wyświęceni na ten urząd służą Ludowi Boże-

³⁷ Por. tenże, *Constitutio apostolica „Pontificalis Romani”*, 16 VI 1968, AAS 1968 nr 60, s. 369-373.

³⁸ *Rituale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II Instauratum Auctoritate Pauli PP. VI Promulgatum De Ordinatione Diaconi, Presbyteri et Episcopi*, Editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1968, s. 14. (dalej: *De Ordinatione Diaconi, Presbyteri et Episcopi*)

³⁹ Por. *tamże*, nr 199, s. 106.

⁴⁰ *Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów*, nr 199, s. 124.

⁴¹ Według J. Sondel, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, s. 603: *Mandatum*, -i: „pełnomocnictwo”, „umocowanie”; „polecenie”, „rozkaz”.

⁴² Tłumaczenie za: *Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów*, nr 199, s. 124.

⁴³ *De Ordinatione Diaconi, Presbyteri et Episcopi*, s. 14.

⁴⁴ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Constitutio de Sacra Liturgia „Sacrosanctum Concilium”*, nr 76, 4 XII 1963, AAS 1964 nr 56, s. 119; cyt. za: Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum Concilium”*, nr 76, 4 XII 1963, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, s. 58.

mu w łączności z biskupem oraz gronem jego kapłanów⁴⁵. Biskupi są więc głównymi szafarzami tajemnic Bożych, jako też kierownikami, krzewicielami i stróżami całego życia liturgicznego w powierzonym sobie Kościele⁴⁶.

Ponad pół roku po ogłoszeniu *Pontificalis Romani* Święta Kongregacja Obrzędów, działając na mocy specjalnego upoważnienia papieża Pawła VI, ogłosiła *Ordo Celebrandi Matrimonium*⁴⁷. Miało ono obowiązywać od 1 lipca 1969 r.⁴⁸. Obrzęd rozróżniał świadków urzędowych zawarcia małżeństwa w zależności od tego, czy liturgia była sprawowana w czasie mszy, czy poza nią. W rozdziale I obrzędu wszystkie rubryki wymieniały kapłana jako tego, który asystuje przy zawarciu małżeństwa. W rozdziale II w nr 53 znalazło się następujące stwierdzenie: „Ritus superior descriptus servandus est etiam a diacono qui, ubi sacerdos desit, delegationem acceperit ab Episcopo vel parochia ad assistendum et benedicendum Ecclesiae nomine Matrimonii celebrandis”. Niniejsze zdanie zostało zaopatrzone odsyłaczem do motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem* nr 22.4. Takie odesłanie może sugerować, że zgodnie z wolą ustawodawcy *Ordo Celebrandi Matrimonium* nr 53 należy interpretować w duchu nr 22.4 motu proprio.

Polskie tłumaczenie obrzędów zostało potwierdzone przez Kongregację Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów 16 listopada 1972 r., działającą na podstawie upoważnienia otrzymanego od papieża Pawła VI („vigore facultatum huic Sacrae Congregationi a Summo Pontifice Paulo VI tributatum”). Dekret dykasterii zawierał sformułowanie: „Contrariis quibuslibet minime obstantibus”⁴⁹.

Edycja polska obrzędu z 1974 r. zawierała wierne tłumaczenie nr 53 *Ordo Celebrandi Matrimonium 1969*⁵⁰. Zgodnie z tekstem polskim, obrzędowi zawarcia małżeństwa poza mszą św. mógł przewodniczyć diakon, gdy był brak kapłana. Winien on wtedy mieć delegację do asystowania przy

⁴⁵ Por. Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Decretum „Christus Dominus”*, nr 15, s. 679.

⁴⁶ *Tamże*.

⁴⁷ Por. *Rituale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II Instauratum Auctoritate Pauli PP. VI Promulgatum. Ordo Celebrandi Matrimonium*, Editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1969 (dalej: *Ordo Celebrandi Matrimonium 1969*).

⁴⁸ Por. *Sacra Congregatio Rituum, Decretum*, 19 III 1969. Prot. nr R 23/1969, w: *Ordo Celebrandi Matrimonium 1969*, s. 5.

⁴⁹ Por. *Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum, Poloniae*, 17 XI 1972. Prot. nr 1535/72, w: *Obrzędy sakramentu małżeństwa dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1972, s. 6 (dalej: *Obrzędy 1974*).

⁵⁰ Por. *tamże*, nr 59, s. 30.

zawarcia małżeństwa⁵¹. Tłumaczenie zostało zaopatrzone przypisem: „ze względu na warunki duszpasterstwa w Polsce, Konferencja Biskupów Polski postanowiła nie delegować diakonów do asystowania przy zawieraniu małżeństw”. Tłumaczenie *Ordo Celebrandi Matrimonium* na język polski zostało potwierdzone i zaaprobowane przez Stolicę Apostolską⁵². Na uwagę zasługuje fakt, że rozdział III *Ordo Celebrandi Matrimonium* oraz jego polski przekład – opisujący obrzędy zawarcia małżeństwa między osobą należącą do Kościoła katolickiego a osobą nie ochrzczoneą, określając rolę przewodniczącego liturgii – posługiwał się jedynie określeniem „kapłan” (*sacerdos*) i nie zawierał żadnej normy zezwalającej na posługiwanie się tym obrzędem przez diakona.

4. Kongregacja ds. Sakramentów

Z 1968 r. pochodzi kolejne pismo dotyczące formy zawarcia małżeństwa sporządzone przez Kongregację ds. Sakramentów. Z prywatnego pisma dykasterii do wszystkich Konferencji Biskupów dowiadujemy się, że od publikacji motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem*, zgodnie z decyzją Kongregacji ds. Sakramentów z 30 sierpnia 1968 r. (nr 1660/68), diakon stały może asystować przy zawarciu małżeństwa, mając delegację od biskupa lub proboszcza – przy zachowaniu warunków opisanych w nr V wspomnianego dokumentu. Jak czytamy w przywołanym dokumencie, normy te nie odnosiły się do diakonów przygotowujących się do przyjęcia święceń prezbiteratu. Zaznaczono ponadto, że wcześniej żaden diakon nie mógł ważnie asystować przy zawarciu małżeństwa⁵³. Należy zwrócić uwagę, że decyzja Kongregacji ds. Sakramentów z 30 sierpnia 1968 r. stała w sprzeczności z autentyczną interpretacją dokonaną przez Papieską Komisję Interpretacji Dekretów II Soboru Watykańskiego, zatwierdzoną przez papieża Pawła VI 26 marca 1968 r. Dlatego też Konferencja Episkopatu Stanów Zjednoczonych zwróciła się z prośbą do delegata Stolicy Apostolskiej w Stanach Zjednoczonych o dalsze wyjaśnienia wątpliwości. W odpowiedzi z 18 listopada 1968 r. delegat poinformował biskupów w USA, że wspomniana sprawa została ponownie rozpatrzona przez Ojca Świętego i obecnie Kongregacja ds. Sakramentów stwierdza, że paragraf 29 *Lumen gentium* odnosi się

⁵¹ *Tamże*, „Powyższy obrzęd należy zastosować również wtedy, gdy z braku kapłana jego funkcje spełnia diakon, delegowany przez biskupa lub proboszcza do asystowania i błogosławienia w imieniu Kościoła zawierającym związkom małżeńskim”.

⁵² Por. *Sacra Congregatio pro Cultu Divino, Poloniae*. Prot. n. 1535/72, 16.11.1972, w: *Obrzędy* 1974, s. 6.

⁵³ Por. United State Apostolic Delegate, *Temporary Deacon: Assistance at Marriage, (Private)*, 25 IX 1968. Prot. N. 2273/68, w: J. I. O'Connor (red.), *Canon Law Digest*, t. 7, s. 689.

do wszystkich diakonów *rite ordinati*. Delegat poinformował również, że odpowiedź z 26 marca 1968 r. stanowiła interpretację deklaratywną⁵⁴, tzn. wyjaśnia tylko słowa ustawy same w sobie pewne⁵⁵. Jako taka, zgodnie z kan. 17§2 KPK 1917, nie wymaga ogłoszenia i działa wstecz.

Warto w tym miejscu przypomnieć, że odpowiedź Papieskiej Komisji Interpretacji Dekretów II Soboru Watykańskiego zatwierdzona przez papieża 26 marca 1968 r. potwierdzała, że funkcje wyliczone w Konstytucji Dogmatycznej o Kościele nr 29 oraz motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem* nr V.22 przysługują zarówno diakonom stałym, jak i przygotowującym się do kapłaństwa⁵⁶. O możliwości asystowania diakonów przed publikacją listu apostolskiego *Sacrum diaconatus ordinem* wypowiedział się również sekretarz stanu kard. Cicognani. W prywatnej odpowiedzi udzielonej 21 maja 1968 r. arcybiskupowi Freiburga w Breisgau (Niemcy) zaznaczył, że małżeństwa zawarte na terenie diecezji Freiburg oraz sufraganii Rottenburg wobec diakona przygotowującego się do święceń prezbiteratu przed publikacją listu apostolskiego *Sacrum diaconatus ordinem* – należy uznać za ważne zawarte ze względu na możliwość uzupełnienia władzy w przypadku błędu powszechnego⁵⁷. Biorąc pod uwagę treść przywołanych dokumentów, nie sposób nie dostrzec, że informacja udzielona przez Kongregację ds. Sakramentów w piśmie 30 sierpnia 1968 r. (nr 1660/68) stała w sprzeczności z obowiązującą dyscypliną prawną. Analizując ówczesnie obowiązujące prawo, dochodzimy do wniosku, że diakoni mogli mieć delegowane upoważnienie do asystowania przy zawarciu małżeństwa od dnia wejścia w życie norm zapisanych w Konstytucji Dogmatycznej o Kościele.

Określenie momentu wejścia w życie normy 29 konstytucji *Lumen gentium* nastrocza jednak trudności. Konstytucja opublikowana została w „Acta Apostolicae Sedis” 30 stycznia 1965 r.⁵⁸. Problematiczne jednak jest określenie długości *vacatio legis* zawartych w niej norm dyscyplinarnych. Podczas gdy z natury rzeczy natychmiast obowiązują orzeczenia dog-

⁵⁴ Por. United State Apostolic Delegate, *Lumen Gentium: N. 29 Interpreted, (Private)*, 18 XI 1968. Prot. N. 2273/68, w: J. I. O'Connor (red.), *Canon Law Digest, Officially Published Documents Affecting the Code of Canon Law 1978-1981*, t. 9, Illinois 1983, s. 117.

⁵⁵ Por. J. Otaduy, *Ecclesiastical Laws*, w: A. Marzoa, J. Miras, R. Rodriguez-Ocaña (red.), *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*, t. I, Montreal-Chicago 2004, s. 322.

⁵⁶ Por. Pontificia Commissio Decretis Concilii Vaticani II Interpretandis, *Responsa ad proposita dubia*, 26 III 1968, s. 363.

⁵⁷ Por. Sacred Council for Public Affairs of the Church, *Lumen Gentium: Interpretation of n. 29, (Private)*, 21 V 1968, s. 134-135.

⁵⁸ Por. AAS 1965 nr 57, s. 5.

matyczne i ustawy wyjaśniające prawo Boże⁵⁹, to sama konstytucja nie zawiera wzmianki o długości *vacatio legis*. Ponadto, norma zapisana w kan. 9 KPK 1917 – oznaczająca okres czasu od promulgacji ustawy wydanej przez Stolicę Apostolską do dnia uzyskania przez tę ustawę mocy prawnej – nie ma zastosowania wobec dokumentów Soboru Powszechnego⁶⁰. Pod terminem „Stolica Apostolska” nie kryje się bowiem „Sobór Powszechny”.

Przepisy motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem* zaczęły obowiązywać od 7 listopada 1967 r.⁶¹. Od tego momentu w Kościele łacińskim został przywrócony stały diakonat i stali diakoni mogli asystować przy zawieraniu małżeństw (diakoni przejściowi również – choć trudno powiedzieć, na ile wcześniej mogli być świadkami urzędowymi przy zawarciu małżeństwa).

5. Dokumenty Episkopatu Polski

Pierwsza instrukcja Episkopatu Polski dla duchowieństwa o przygotowaniu wiernych do sakramentu małżeństwa i o duszpasterstwie rodzin z 1968 r. oraz Druga instrukcja Episkopatu Polski dotycząca przygotowania do małżeństwa i życia rodzinnego oraz wprowadzenia nowego obrzędu małżeństwa z 1975 r. – nie zawierały żadnych wzmianek o ograniczeniu przez Konferencję Biskupów w Polsce prawa diakonów do błogosławienia małżeństw na terenie Polski⁶². Instrukcja z 1975 r. była uzupełnieniem, poszerzeniem i zaktualizowaniem niektórych zagadnień pierwszej instrukcji po zdobyciu doświadczenia duszpasterskiego. Zgodnie z decyzją KEP – zapisaną w drugiej instrukcji – pierwsza zachowała nadal moc obowiązującą.

Druga część dokumentu z 1975 r. zawierała liturgiczne wskazania wynikające z wprowadzenia w Polsce nowego obrzędu zawierania małżeństw (por. nr 2). Na oznaczenie celebransa obrzędu użyty był głównie termin „kapłan”. W dokumencie nie było żadnej wzmianki o diakonie jako świadku urzędowym zawarcia małżeństwa.

Dnia 1 kwietnia 1971 r. na 124. Konferencji Episkopatu Polski zostały przyjęte *Wskazania Episkopatu Polski w sprawie realizacji M.P. Pawła VI „Matrimonia mixta”*. W przywołanym dokumencie biskupi postanowili nie

⁵⁹ Por. E. Szafronowski, *Prawo kanoniczne w okresie odnowy soborowej* s. 105.

⁶⁰ KPK 1917, kan. 7.

⁶¹ AAS 1967 nr 59, s. 657; KPK 1917, kan.9.

⁶² Por. *Pierwsza instrukcja Episkopatu Polski dla duchowieństwa o przygotowaniu wiernych do sakramentu małżeństwa i o duszpasterstwie rodzin, 12 II 1969*, w: E. Szafronowski (zebr. i tłum.) „*Posoborowe prawodawstwo kościelne (dokumenty prawno-liturgiczne)*”, t. I, nr 779-831, s. 264-275; *Druga instrukcja Episkopatu Polski dotycząca przygotowania do małżeństwa i życia rodzinnego oraz wprowadzenia nowego obrzędu małżeństwa*, 11.03.1975, „Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne” 1975 nr 9-10, s. 185-194.

udzielać diakonom zezwolenia na urzędowe asystowanie przy zawieraniu jakichkolwiek małżeństw. Uzasadnieniem tej decyzji miały być „warunki pracy Kościoła w Polsce”⁶³. O decyzji podjętej przez biskupów polskich na 124. Konferencji Episkopatu Polski przypomniał przewodniczący Konferencji Episkopatu Polski – prymas Polski kard. Stefan Wyszyński – 11 marca 1972 r.⁶⁴. Dokument przez niego podpisany, noszący tytuł *Wyjaśnienie w sprawie nie udzielania w Polsce prawa asystowania diakonom przy zawieraniu małżeństw*, stanowił odpowiedź na przedkładane wątpliwości dotyczące upoważniania diakonów do asystowania przy zawieraniu związków małżeńskich. Zgodnie z treścią deklaracji, decyzja podjęta przez biskupów 1 kwietnia 1971 r. miała za podstawę prawną klauzurę zamieszczoną w motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem* – „quatenus loci Ordinarius haec ipsa expedienda commiserit” („o ile zleci mu to ordynariusz miejsca”) oraz Konstytucji Dogmatycznej o Kościele *Lumen Pentium* – „prout ei a competenti auctoritate assignatum fuerit” („stosownie do tego, co mu wyznaczy kompetentna władza”). Motyw formalny decyzji biskupów należących do Konferencji Episkopatu Polski o nie-udzielaniu diakonom delegacji (w oryginale użyto terminu „licencji”) do asystowania przy zawieraniu jakichkolwiek, a dokładniej mówiąc, o zanegowaniu w Polsce owego prawa diakonów do asystowania przy zawarciu małżeństwa – stanowiły warunki, w których się znajduje Kościół w Polsce. Decyzja, zgodnie z treścią *Wyjaśnienia w sprawie nie udzielania w Polsce prawa asystowania diakonom przy zawieraniu małżeństw*, została podjęta kolejalnie.

⁶³ Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Wskazania Episkopatu Polski w sprawie realizacji M.P. Pawła VI „Matrimonia mixta”*, nr III, I IV 1971, „Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie” 1970 nr 6-7, s. 148.

⁶⁴ Por. Stefan Cardinalis Wyszyński, *Declaratio. Wyjaśnienie w sprawie nieudzielania w Polsce prawa asystowania diakonom przy zawieraniu małżeństw*, 11 III 1972, N. 792/72/P, „Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie” 1972 nr 6, s. 146: „Cum dubia a quibusdam Nobis inlata essent quoad habilitatem diaconorum ad adassistendum matrimoniis, praesentibus ad memoriam revocamus, Conferentiam Episcopatus Poloniae die 1 aprilis 1971, de matrimoniis mixtis edicendo, decrevisse: »Episcopi Poloniae, attendentes circumstantias in quibus Ecclesia in Poloniae versatur, statuunt licentiam ad adassistendum, nomine Ecclesiae, quibuslibet matrimoniis concedendam diaconis non esse et declaramus, animadvertentes clausulam Motu proprio *Sacrum Diaconatus ordinem*«, de die 18 iunii 1967, datam »quatenus loci Ordinarius haec ipsa expedienda commiserit« (V) atque Constitutionis *Lumen gentium* 29: »Prout ei a competenti auctoritate assignatum fuerit« – munus adassistendi matrimoniis rite ac collegialiter in Polonia diaconis denegatum fuisse in memorato Conferentiae Episcopalis documento ac permanere; servatis ceteris de iure servandis”.

Jak już wcześniej wspomniano, nr 59 *Obrzędów 1974* – zgodnie z którym obrzędowi zawarcia małżeństwa poza mszą św. mógł przewodniczyć diakon, gdy był brak kapłana – został zaopatrzony przypisem, mającym na celu przypomnienie decyzji Konferencji Biskupów Polski, według której „ze względu na warunki duszpasterstwa w Polsce, postanowiono nie delegować diakonów do asystowania przy zawieraniu małżeństw”.

* * *

Możliwość asystowania diakona przy zawarciu związku małżeńskiego otworzyła się w kościele rzymskokatolickim dzięki odnowionemu spojrzeniu ojców II Soboru Watykańskiego na tenże stopień święceń. W numerze 29 konstytucji *Lumen gentium* została zapisana norma, zgodnie z którą diakoni mogą po wyznaczeniu przez kompetentną władzę asystować i błogosławić w imieniu Kościoła związki małżeńskie. Półtora roku później papież Paweł VI – ustalając normy ogólne dla przywróconego w Kościele stałego diakonatu – doprecyzował, że diakon, o ile zleci mu to ordynariusz miejsca, tam gdzie nie ma kapłana może asystować przy zawarciu małżeństwa w imieniu Kościoła na podstawie delegacji biskupa lub proboszcza.

W przepisach prawa powszechnego dostrzec można brak konsekwencji terminologicznej. Podczas gdy w Kodeksie prawa kanonicznego z 1917 r. podmiotem mogącym delegować diakona do asystowania przy zawarciu małżeństwa oprócz proboszcza był ordynariusz miejsca, to w późniejszych normach termin „ordynariusz miejsca” był zastępowany terminem „biskup”. Biorąc pod uwagę rozwój terminologii w okresie posoborowym, można przypuszczać, że prawodawca, posługując się terminem „biskup”, miał na myśli biskupa diecezjalnego oraz wszystkich z nim związanych w prawie. Zmiana terminologiczna – nie korygująca uprawnień ordynariuszy miejsca – lepiej wyrażała odpowiedzialność biskupów diecezjalnych za sprawowanie kultu Bożego w diecezji.

Mimo normy prawa powszechnego, zezwalającej diakonowi na bycie świadkiem urzędowym zawarcia małżeństwa, biskupi polscy kolegialnie w 1971 r. postanowili nie udzielać diakonom zezwolenia na urzędowe asystowanie przy zawieraniu jakichkolwiek małżeństw. Decyzja ta nigdy formalnie nie została wprost odwołana i do dzisiaj w Polsce „pokutuje” przekonanie, że jest ona nadal wiążąca.

The Origins of the Laws Regulating the Possibility of a Deacon Assistance at Marriage in Normal Circumstances

SUMMARY

The possibility of an assistance of a deacon at the marriage ceremony started in the Roman Catholic Church owing to the updated view of the fathers of The Second Vatican Ecumenical Council. According to the section 29 of the *Lumen Gentium* Constitution deacons are allowed to assist at and bless marriages in the name of the Church, after they had been assigned to do that by competent authority. One and a half years later Pope Paul VI established general norms for the restoring of the permanent diaconate in the Latin Church and clarified that deacon, provided that the local Ordinary authorises him to do that, in the absence of a priest, can assist at and bless marriages in the name of the Church by a delegation from the bishop or pastor. In spite of the norm of the universal law allowing the deacon to be an official witness of the solemnisation of the marriage, Polish bishops in 1971 jointly decided not to give the deacons permission to assist in the marriage ceremony. This decision has never been cancelled and up till today many people state it is still valid.

The aim of this article is to present the evolution of the universal laws and Polish particular laws, regulating the possibility of deacons assisting at marriages unto the promulgation of the Code of the Canon Law by the Pope John Paul II in 1983.